

Συγκολλώντας κομμάτια του παρελθόντος

Ηλικία : από 8 ετών

Συμμετέχοντες : Έως 22 (με βάση τα διαθέσιμα κεραμικά αντικείμενα)

Προαπαιτούμενα : κανένα

Συντονιστής: αρχαιολόγος/μουσειολόγος + 1 βοηθός (π.χ. εκπαιδευτικός, για ομάδες από 10 μαθητές και άνω)

Διάρκεια : 1.30 – 2 ώρες

Στόχοι

- Σύντομη παρουσίαση του ιερού της Αμαρυσίας Αρτέμιδος και του αποθέτη αφιερωμάτων που βρέθηκε κάτω από το ναό
- Εισαγωγή των μαθητών στην μελέτη της αρχαίας κεραμικής
- Κατανόηση μιας αρχαίας γιορτής και των τελετουργιών που την συνοδεύαν (πομπή/ θυσία/συμπόσιο)
- Σκιαγράφιση της εξέλιξης της αρχαιοελληνικής κεραμικής
- Ενθάρρυνση της παρατήρησης και της ανεξάρτητης συλλογής πληροφοριών
- Εξοικείωση με τη συντήρηση (συγκόλληση) των αντικειμένων και την τεκμηρίωση

Εργαλεία : Powerpoint

Υλικά :

- Μολύβια + γόμα
- Αντίγραφα αρχαίων αγγείων (ένα αγγείο ανά 2-3 μαθητές)
- Ταινία συντηρητή + ψαλίδι
- Χάρακες/μεζούρα και παχύμετρο
- Οδηγίες αναγνώρισης και συγκόλλησης κεραμικής
- Φυλλάδια :
 - «Φάκελος πληροφοριών» (1 ανά ομάδα)
 - «Τετράδιο ανασκαφής» (1 ανά μαθητή)
- Υλικά σχεδίου (προαιρετικά)

Σχεδιάγραμμα: Το σχεδιάγραμμα προορίζεται για τους συντονιστές του εργαστηρίου και έχει σχεδιαστεί για να παρέχει τις βασικές επιστημονικές πληροφορίες που απαιτούνται για τη διεξαγωγή της δραστηριότητας. Δεν είναι απαραίτητο να μεταδοθούν όλες οι πληροφορίες στους μαθητές. Η παρουσίαση και η αλληλουχία των γεγονότων θα πρέπει να προσαρμόζονται ανάλογα με την ηλικία των συμμετεχόντων και τον διαθέσιμο χρόνο.

Το εργαστήριο

1. Εισαγωγή (15' – 30')

- Σύντομη παρουσίαση του ιερού της Αμαρυσίας Αρτέμιδος (τι είναι ένα ιερό, σε τι χρησίμευε, τι ιδιαιτερότητες παρουσιάζει (1)
- Τα διαφορετικά κτίρια του ιερού και η ανακάλυψη του αποθέτη (2)
- Σύντομη παρουσίαση της κεραμικής του αποθέτη (3)
- Από τη γη στο εργαστήριο
- Γιατί μελετάμε την αρχαία ελληνική κεραμική;
- Οι κύριοι άξονες της εξέλιξης
- Μια παράλληλη σημείωση για την εικονογραφία
- Τα αγγεία είναι στα χέρια σας !
- Επίλογος

Για την εισαγωγή αυτή, έχει δημιουργηθεί ένα Powerpoint. Ακολουθώντας τα σημεία που αναφέρθηκαν πιο πάνω, το ppt ξεκινά με μια σύντομη παρουσίαση του ιερού και των βασικών του κτιρίων, του αποθέτη, και της βασικής κατηγορίας αντικειμένων που βρέθηκαν σε αυτόν, της κεραμικής. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η διαδικασία τεκμηρίωσης και συντήρησης της κεραμικής που ακολουθεί την ανασκαφή αλλά προηγείται της μελέτης της. Στη συνέχεια συζητείται η σημασία των αντικειμένων αυτών για τους αρχαιολόγους και οι πληροφορίες που μπορούν αυτά να μας δώσουν.

Η ταινία [«Αναζητώντας τον χαμένο ναό»](#) (διαθέσιμη στα γαλλικά με ελληνικούς υπότιτλους) αποτελεί ενδιαφέρουσα εισαγωγή σε αυτό το εργαστήριο. Εάν το εργαστήριο φιλοξενηθεί σε μουσειακό/εκθεσιακό χώρο, είναι επίσης δυνατό να αξιοποιήσετε και να αντλήσετε έμπνευση από τα αγγεία που εκτίθενται (π.χ. Μουσείο Ερετρίας).

2. Το πρακτικό κομμάτι του εργαστηρίου δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσουν από κοντά τα αρχαία αγγεία, χρησιμοποιώντας αντίγραφα πρωτοτύπων, παρόμοια με αυτά που έχουν βρεθεί στην Αμάρυνθο και την Ερέτρια.

Ομαδοποίηση μαθητών. Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες των δύο ή τριών ατόμων ανά αγγείο. Μοιράστε σε κάθε μαθητή ένα τετράδιο ανασκαφής και σε κάθε ομάδα ένα Φάκελο Πληροφοριών.

Εργαλεία. Σε κάθε θέση εργασίας, τοποθετήστε τα αντικείμενα που θα χρειαστούν οι ομάδες:

- Οδηγίες για την κεραμική (1)
 - Ταινία συντηρητή για την συγκόλληση των αγγείων
 - Μολύβια και γόμες για το σχέδιο
 - Χάρακας/μέτρο και παχύμετρο για τις μετρήσεις
3. Κατά τη διάρκεια της άσκησης, ο/οι συντονιστές περνούν ανάμεσα στους μαθητές για να απαντήσουν στις ερωτήσεις τους και να τους καθοδηγήσουν.
4. **Επίλογος** (10 - 30') Στο τέλος της δραστηριότητας αφιερώνεται χρόνος για συζήτηση. Κάθε ομάδα μιλάει για το αντικείμενο που διαχειρίστηκε και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Ο συντονιστής εκμεταλλεύεται την ευκαιρία αυτή για να συμπληρώσει πληροφορίες σχετικά με κάθε αντικείμενο, ανάλογα με τον διαθέσιμο χρόνο και την πρόοδο των μαθητών. Στις μικρές τάξεις, ο δάσκαλος μπορεί να αναλάβει αυτή τη σύντομη παρουσίαση (περίπου 10 λεπτά).

ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Το εργαστήριο

1. Σύντομη εισαγωγή για την ανακάλυψη του ιερού από την Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή

- Από τη δεκαετία του 1960, η Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα διεξάγει ανασκαφές στην περιοχή της **Ερέτριας**, στο νησί της Εύβοιας, απέναντι από την Αττική.
- Η Εύβοια είναι το δεύτερο μεγαλύτερο νησί στην Ελλάδα μετά την Κρήτη. Σημαντικές πόλεις της είναι η **Ιστιαία**, η **Χαλκίδα** και η **Κάρυστος**. Ωστόσο, η Ερέτρια είναι η σημαντικότερη πόλη του νησιού και έχει τη μεγαλύτερη έκταση.
- Οι δύο σημαντικότεροι θεοί για την Ερέτρια ήταν ο Απόλλωνας και η αδερφή του, Άρτεμις. Ο **Απόλλωνας**, ο πολιούχος θεός της πόλης, έχει το **ιερό του στο κέντρο της**, το οποίο έχει ανασκαφεί εκτενώς. Από την άλλη, η θέση του ιερού της δίδυμης αδελφής του, Άρτεμις, παρέμεινε για πολύ καιρό ένα μυστήριο. Η θέση του αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις των τελευταίων 20 ετών στην Ελλάδα.
- **Η Άρτεμις είναι η θεά του κυνηγιού**, προστάτιδα των μικρών παιδιών και των ζώων. Το ιερό της ζώο είναι το ελάφι. Επομένως, οι χώροι λατρείας που είναι αφιερωμένοι στην θεά βρίσκονται πολύ σπάνια μέσα σε πόλεις. Αντιθέτως, τείνουν να βρίσκονται έξω, στα όρια μεταξύ του πολιτισμένου και του άγριου κόσμου.
- Τα αρχαία κείμενα μιλούν για το ιερό της θεάς στην **επικράτεια της Ερέτριας**. Το ιερό θα πρέπει να ήταν ιδιαίτερα σημαντικό αφού τα κείμενα μιλούν για μεγάλους αγώνες με συμμετέχοντες από όλη την Ελλάδα. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες των ερευνητών για πάρα πολλά χρόνια, κανένας δεν είχε καταφέρει να το εντοπίσει.
- Αυτό το ακανθώδες ζήτημα αντιμετώπισε ένας νεαρός **Ελβετός αρχαιολόγος, ο Denis Knoepfler**, τη δεκαετία του 1960. Η αναζήτηση συνεχίστηκε για περίπου 50 χρόνια!
- Μετά από πολλή σκέψη, ο Knoepfler ανακάλυψε τελικά τον βασικότερο λόγο για τον οποίο δεν είχε ανακαλυφθεί ποτέ αυτό το ιερό... Η πολυετής αναζήτησή του ιερού είχε βασιστεί σε μεγάλο βαθμό σε ένα κείμενο του αρχαίου γεωγράφου, Στράβωνα, ο οποίος αναφέρει πόσα χιλιόμετρα μακριά από την Ερέτρια βρισκόταν αυτό το ιερό. Σύμφωνα με το κείμενο, όπως αυτό έχει φτάσει στις μέρες μας, το ιερό βρισκόταν σε απόσταση 7 σταδίων από τα τείχη της Ερέτριας. Καθώς ένα στάδιο είναι περίπου 180 μέτρα για τους Έλληνες, το ιερό έπρεπε επομένως να απέχει 1.200 μέτρα από την πόλη. Ωστόσο, όσο κι αν έψαξαν οι ερευνητές γύρω από την πόλη σε αυτή την απόσταση, το ιερό δεν εντοπίστηκε.
- Ο Denis Knoepfler σκέφτηκε πως ίσως να υπήρχε κάποιο λάθος στο κείμενο του Στράβωνα, ένα λάθος για το οποίο δεν ευθυνόταν ο ίδιος, αλλά κάποιος που το αντέγραψε.
- Τα αρχαία κείμενα έχουν φτάσει σε μας χάρη στους **μοναχούς** της εποχής του Μεσαίωνα. Στα χρόνια αυτά, στην Ελλάδα, οι αριθμοί αντιστοιχούσαν και γράφονταν με γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου.
- Το κείμενο του Στράβωνα αναφέρει λοιπόν πως το ιερό βρίσκεται σε απόσταση 7 σταδίων από την πόλη, δηλώνοντας τον αριθμό **7 με το γράμμα ζ**. Αν κοιτάξουμε καλά θα δούμε πως το **ελληνικό ζ** είναι πολύ **παρόμοιο με το γράμμα ξ**. Τα δύο αυτά γράμματα όμως αντιστοιχούν σε δύο πολύ διαφορετικούς αριθμούς αφού το ζ δηλώνει

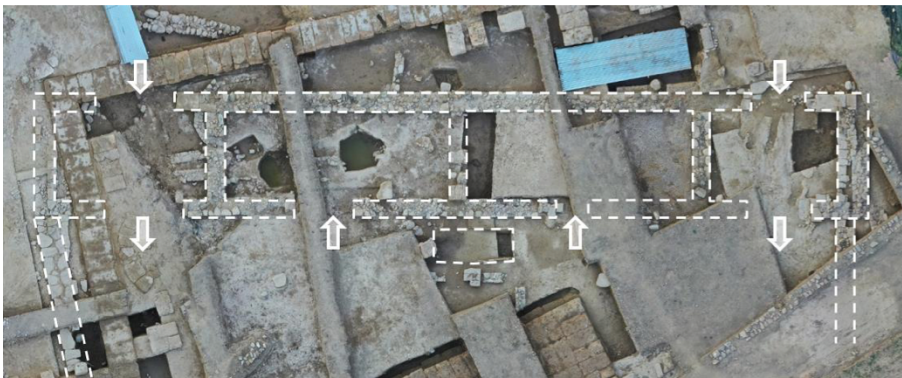
το 7 ενώ το ξ το 60! Αν λοιπόν αντικαταστήσουμε το 7 με το 60, δεν είμαστε πλέον στα 1.2 χλμ από την Ερέτρια, αλλά στα 11!

- Μετά από πολλές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή της Ερέτριας, στα 11 πλέον χιλιόμετρα από την πόλη, ο Denis Knoerfler **καταφέρνει τελικά να εντοπίσει το ιερό** το οποίο από τότε ανασκάπτεται από την ΕΑΣΕ και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας.
- Η επιβεβαίωση ότι ο αρχαιολογικός χώρος που βρέθηκε από τον Knoerfler είναι πράγματι το ιερό της Αρτέμιδος ήρθε μέσα από μερικά αντικείμενα που βρέθηκαν στην ανασκαφή. Τα πιο σημαντικά από αυτά ήταν θραύσματα κεραμίδων που έφεραν την επιγραφή **ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ** (= για την Άρτεμη), που πιθανότατα αποτελούσαν μέρος στέγης κάποιου κτιρίου του ιερού, αλλά και αντικείμενα πάνω στα οποία αναγράφεται πως είχαν αφιερωθεί από τους πιστούς στην Αρτέμιδα, τον αδερφό της Απόλλωνα, και τη μητέρα τους, Λητώ.

Το ιερό : κτίρια και η ανακάλυψη του αποθέτη

Το ιερό της Αμαρύνθου ήταν ένα από τα πιο σημαντικά στο νησί. Αθλητές και καλλιτέχνες έρχονταν από τις 4 γωνιές του κόσμου για να συμμετάσχουν στους καλλιτεχνικούς (χορός, τραγούδι κλπ) και αθλητικούς αγώνες (π.χ. αρματοδρομίες) που οργανώνονταν.

- Σε αντίθεση με τα άλλα μεγάλα ιερά του ελληνικού κόσμου (Ακρόπολη Αθηνών, Σούνιο κλπ), το ιερό της Αμαρύνθου έχει καταστραφεί σε μεγάλο βαθμό. Πολλά από τα αρχιτεκτονικά μέλη από τα κτίρια του ιερού χρησιμοποιήθηκαν αργότερα για να φτιάξουν νέα κτίρια, κυρίως εκκλησίες.
- Για αυτό το λόγο άργησε τόσο και η ανακάλυψη του ιερού! Χωρίς κανένα αρχαίο κατάλοιπο στην επιφάνεια, δεν υπήρχαν ενδείξεις. Αυτός όμως ήταν και ο λόγος που τα ευρήματα προστατεύτηκαν από τους αρχαιοκάπηλους και έγιναν τόσο σημαντικές ανακαλύψεις!
- Τα πρώτα κτίρια που ανήκουν με σιγουριά στο ιερό χρονολογούνται στην Αρχαϊκή περίοδο (7ος-6ος αιώνες). Από εκείνη την εποχή, το ιερό γνώρισε πολλές διαφορετικές φάσεις και ανακατασκευές στο πέρασμα των αιώνων μέχρι και τα Ρωμαϊκά χρόνια.
- Με την πάροδο του χρόνου, τα κτίρια στο ιερό εξελίχθηκαν και διαμορφώθηκαν με βάση την επιρροή και τη δημοτικότητα του σε κάθε περίοδο.
- Στην **Αρχαϊκή περίοδο** χρονολογείται μια μεγάλη **στοά (Πρόπυλο)**, με δύο διαδρόμους που οδηγούν στο ιερό. Η στοά στέγαζε δύο κεντρικές αίθουσες, που ίσως χρησιμοποιούνταν για συμπόσια. Έξω από τη στοά, στο κέντρο της, μια δεξαμενή υποδηλώνει κάποια τελετουργία που αφορούσε το νερό.

- Ο πρώτος σωζόμενος ναός χρονολογείται επίσης στην Αρχαϊκή περίοδο και βρίσκεται στο κέντρο του ιερού. Ήταν χτισμένος από ωμά τούβλα (πλίνθους) και σχετιζόταν με έναν βωμό όπου γίνονταν οι θυσίες.
- Τον 6ο αιώνα, στην ίδια θέση, χτίστηκε ένας νέος ναός και ένας νέος βωμός, και οι δύο από πέτρα, δύο φορές πιο μνημειώδεις από τις προηγούμενες κατασκευές.
- **Ο ναός** αντιπροσώπευε την κατοικία της θεότητας. Μόνο ο αρχιερέας επιτρεπόταν να εισέλθει. Στο ναό, φυλάσσονταν όλες οι προσφορές που γίνονταν από τους πιστούς στη θεά Αρτέμιδα. Το μεγαλύτερο μέρος των τελετουργιών λάμβανε χώρα γύρω από το ναό, κυρίως στο βωμό, που βρισκόταν απέναντί του.
- Στην αρχή της Κλασικής εποχής, αποφασίστηκε η ανοικοδόμηση του ναού. Για να εγκαινιάσουν τον νέο ναό, οι Ερετριείς έσκαψαν έναν μεγάλο λάκκο για να θάψουν τα παλαιότερα αφιερώματα και να χτίσουν πάνω σε αυτά τον νέο ναό. Αυτός είναι ένας αρκετά συνηθισμένος τρόπος για να καταστεί ένας τόπος ιερός.
- **Ο λάκκος αυτός ονομάζεται αποθέτης προσφορών.** Ο αποθέτης απέδωσε πάνω από 700 αντικείμενα, σε εξαιρετική κατάσταση διατήρησης. Ανάμεσα σε αυτά βρίσκονται αρκετά πήλινα ειδώλια, σφραγίδες, ενεπίγραφοι τροχοί, χάλκινα και οστέινα αντικείμενα, κοσμήματα και όπλα. Το μεγαλύτερο μέρος των αντικειμένων όμως που βρέθηκαν στον αποθέτη ήταν **τα κεραμικά αγγεία**.
- Καθώς μέχρι πρόσφατα κανείς δεν γνώριζε την τοποθεσία του ιερού, ο σημαντικός αυτός αποθέτης δεν διαταράχθηκε με αποτέλεσμα να φέρει στο φως μεγάλο αριθμό ακέραιων αγγείων.
- Στον αποθέτη βρέθηκαν συνολικά 160 ακέραια αγγεία, διαφόρων σχημάτων!
Τα περισσότερα από αυτά είναι αγγεία πόσης διαφόρων ειδών, κυρίως κοτύλες αλλά και σκύφοι, αγγεία που σχετίζονται με τη μεταφορά και την έκχυση νερού και κρασιού, όπως οι υδρίες και οι υδρίσκοι, οι οινοχόες, αλλά και αγγεία με ιδιαίτερο σχήμα, όπως οι πρόχοι (κανάτες) με ψηλό λαιμό.¹

Μέσα στον αποθέτη βρέθηκαν επίσης πολλές λήκυθοι, αγγεία που χρησιμοποιούνταν ως περιέκτες αρωματικών ελαίων.

- Τα περισσότερα από αυτά τα αγγεία ήταν **διακοσμημένα**. Η διακόσμηση τους άλλοτε ήταν απλούστερη (πχ. φυτικά μοτίβα) και άλλοτε πιο περίπλοκη, με εικονιστικές παραστάσεις, παραστάσεις δηλαδή που απεικονίζουν συγκεκριμένες μορφές, προσώπων και ζώων.
- Ορισμένες από τις σκηνές στα εικονιστικά αγγεία μπορούν να συσχετιστούν με το βασίλειο της θεάς Αρτέμιδος, αφού παρουσιάζουν άγρια ή φανταστικά ζώα, ή σκηνές με τη Γοργόνα Μέδουσα.
- Τα αγγεία αυτά, όπως και τα υπόλοιπα αντικείμενα του αποθέτη, μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τις τελετουργίες που λάμβαναν χώρα από τους πιστούς.
- Μπροστά από τον ναό έχει επίσης διασωθεί η βάση του βωμού όπου γίνονταν οι θυσίες ζώων.

¹ Τα αγγεία αυτά είχαν ήδη βρεθεί στις ανασκαφές του Βόρειου Χώρου Θυσιών στο ιερό του Απόλλωνα στο κέντρο της πόλης της Ερέτριας, ο οποίος ήταν επίσης αφιερωμένος στην Αρτέμιδα.

Όπως είδαμε το μεγαλύτερο μέρος των αντικειμένων του αποθέτη είναι τα κεραμικά αγγεία. Η κεραμική είναι ένας πολύ σημαντικός κλάδος μελέτης για τους αρχαιολόγους καθώς είναι πολύτιμη για :

- **Τη χρονολόγηση.** Σε κάθε εποχή, τα σχήματα και η διακόσμηση της κεραμικής ακολουθούν ένα συγκεκριμένο μοντέλο. Για το λόγο αυτό, τα κεραμικά αντικείμενα μπορούν να χρονολογηθούν με ακρίβεια.
- **Την κατανόηση της χρήσης των διαφορετικών χώρων και κτιρίων σε μια ανασκαφή.** Στις περισσότερες αρχαιολογικές ανασκαφές, οι αρχαιολόγοι δεν γνωρίζουν αμέσως την χρήση του κτιρίου ή της κατασκευής που ανασκάπτουν. Για να μπορέσουν να κατανοήσουν πως χρησιμοποιούνταν, βασίζονται στα αρχαιολογικά ευρήματα που βρίσκονται σε αυτά. Τα θραύσματα κεραμικής, τα λεγόμενα «όστρακα», είναι τα πιο συνήθη αρχαιολογικά ευρήματα στις ανασκαφές. Για το λόγο αυτό, έχουν τη δυνατότητα να μας δώσουν πολύτιμες πληροφορίες για τον χώρο στον οποίο βρέθηκαν
Π.χ. :
 - μεγάλη ποσότητα κεραμικής που σχετίζεται με το μαγείρεμα = κουζίνα
 - μεγάλη ποσότητα αποθηκευτικών αγγείων = χώρος αποθήκευσης
 - μεγάλη ποσότητα αγγείων που σχετίζονται με το ποτό και το φαγητό = συμπόσιο
- **Την Ιστορία της Τέχνης**
 - Οι αναπαραστάσεις στα αγγεία μας παρέχουν στοιχεία για την αρχαία ελληνική ζωγραφική για την οποία έχουμε πολύ λίγες πληροφορίες αφού οι αρχαίοι **πίνακες** ήταν ξύλινοι. Το ξύλο είναι από τα υλικά τα οποία πολύ σπάνια διατηρούνται μέχρι σήμερα!

Επίσης, η αγγειογραφία είναι πολύτιμη καθώς μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για:

- **Την καθημερινή ζωή, τη θρησκεία και τη μυθολογία.** Πολλές πτυχές της ζωής των αρχαίων απεικονίζονται στα κεραμικά αγγεία, και ιδιαίτερα στα μελανόμορφα και τα ερυθρόμορφα.
- **Τα εμπορικά δίκτυα και την οικονομική ιστορία.** Κάθε περιοχή της Ελλάδας έχει δικά της είδη πηλού, τεχνοτροπίες και στιλιστικές προτιμήσεις.

Από τη γη στο εργαστήριο

- Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το μεγαλύτερο μέρος των κεραμικών ευρημάτων που βρίσκονται στις ανασκαφές δεν είναι παρά μεμονωμένα **θραύσματα (όστρακα)**, ενώ πολύ πιο σπάνια, ανακαλύπτονται ολόκληρα αγγεία!
- Μόλις εντοπίζονται και ανασκάπτονται, τα αγγεία ή/και τα τμήματά τους, **καθαρίζονται** όσο το δυνατόν λιγότερο για να διασώσουν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες και στέλνονται στο **εργαστήριο**.
- Πολύτιμες πληροφορίες δεν μας δίνουν μόνο τα αγγεία, αλλά ακόμη και το χώμα που βρίσκεται στο εσωτερικό τους.
- Όπου κρίνεται σκόπιμο, το χώμα αυτό **αφαιρείται, κοσκινίζεται και αναλύεται** με ειδικές μεθόδους.

- Μέσα σε αυτό το χρώμα συχνά εντοπίζονται σημαντικά **ευρήματα**, όπως σπόροι ή χάντρες.
- Μετά το άδειασμα του αγγείου, είναι η ώρα να καθαριστεί. Τα αγγεία πρέπει να καθαρίζονται προσεκτικά για να μην καταστραφεί τυχόν διακόσμηση που βρίσκεται στην επιφάνειά τους. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ χρονοβόρα και απαιτεί πολύ προσοχή.
- Όπως είπαμε, το μεγαλύτερο μέρος της κεραμικής στις ανασκαφές βρίσκεται σε **θραύσματα**. Συχνά, τα θραύσματα αυτά ανήκουν στο ίδιο αντικείμενο και πρέπει να ταξινομηθούν για να **συγκολληθούν**.

Ορολογία

- Μόλις συγκολληθεί το αγγείο, είναι η ώρα να **αναγνωριστεί**.
- Οι ειδικοί χρησιμοποιούν συγκεκριμένους όρους για να περιγράψουν τα σχήματα των αγγείων, τα τμήματα και τη διακόσμησή τους. Κατά τη διάρκεια του πρακτικού εργαστηρίου, θα χρησιμοποιήσουμε και εμείς αυτούς τους όρους για να αναγνωρίσουμε και να περιγράψουμε τα αγγεία → η ορολογία βρίσκεται στο «Φάκελο Πληροφοριών»

Σχήματα

- Τα κεραμικά αγγεία χρησιμοποιούνταν ευρέως στην αρχαιότητα, τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Τα διαφορετικά σχήματα αγγείων που εντοπίζονται αντιστοιχούν και σε κάποιες από αυτές τις χρήσεις:
 - οικιακή κεραμική (πινάκια, λεκάνες, αποθηκευτικά αγγεία κ.λπ.)
 - κεραμική για μεταφορά προϊόντων (αμφορείς, υδρίες, ...)
 - σκεύη που σχετίζονται με την μαγειρική
 - αγγεία που δίνονταν ως βραβεία για αθλητικούς αγώνες
 - τελετουργικά αγγεία (φιάλες, λουτροφόροι κ.λπ.)
 - αγγεία για συμπόσια (κύλικες, κρατήρες, οινοχόες κ.λπ.)
 - κ.λ.π., κ.λ.π.
- Τα σχήματα των αγγείων δεν μένουν αμετάβλητα, αλλά εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στη σύγχρονη εποχή με τα μπουκάλια των αναψυκτικών (→ π.χ. **μπουκάλια κόκα κόλα**)
- Η εξέλιξη της μορφολογίας των αγγείων έχει μελετηθεί από τους ειδικούς και επιτρέπει την χρονολόγησή τους

Η διακόσμηση των αγγείων: εικονογραφία

Όπως και τα σχήματα των αγγείων, έτσι και η διακόσμησή τους εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου. Στο εργαστήριο αυτό θα γνωρίσουμε εν συντομία τις τρεις βασικές τεχνικές της αρχαίας ελληνικής κεραμικής.

Γεωμετρική περίοδος

- Τα πρώτα αγγεία της αρχαίας ελληνικής ιστορίας είναι τα **γεωμετρικά** (900-700 π.Χ.).
- Την εποχή αυτή τα αγγεία καλύπτονται με γεωμετρικά μοτίβα και μελανές ζώνες. Με την πάροδο του χρόνου, τα μοτίβα γίνονται και όλο περίπλοκα, ενώ κάνουν επίσης την εμφάνισή τους και οι πρώτες σχηματοποιημένες μορφές ζώων (άλογα και πτηνά), η λεγόμενη εικονιστική αγγειογραφία.

- Μετά τα μέσα του 8^{ου} αι. π.Χ., πολλαπλασιάζονται οι μορφές στην επιφάνεια των αγγείων. Μαζί με τις μορφές ζώων (κυρίως άλογα και πτηνά), κάνουν την εμφάνισή τους και οι ανθρωπίνες.
- Οι εικονιστικές παραστάσεις παίρνουν σταδιακά τη θέση των γεωμετρικών μοτίβων, οδηγώντας σταδιακά στην εμφάνιση των **μελανόμορφων αγγείων**.
- Αν και στο χώρο του ιερού δεν έχουν βρεθεί ολόκληρα αγγεία που χρονολογούνται στη Γεωμετρική περίοδο, έχουν ανασκαφεί πολλά μεμονωμένα θραύσματα.

Τα μελανόμορφα αγγεία

- Ο μελανόμορφος ρυθμός κάνει την εμφάνισή του μετά τη Γεωμετρική περίοδο, ανάμεσα στα τέλη του 7ου και τις αρχές του 6ου αι. π.Χ.
- Ο **μελανόμορφος ρυθμός** χρησιμοποιεί την τεχνική της σκιαγραφίας, όπως γινόταν και στα Γεωμετρικά χρόνια. Οι μορφές σχεδιάζονται με μαύρο χρώμα, ενώ το υπόλοιπο αφήνεται στο χρώμα του πηλού.
- Η διαφορά του μελανόμορφου ρυθμού συνίσταται στο ότι χρησιμοποιείται **εγχάραξη** για την απόδοση λεπτομερειών μέσα στο περίγραμμα των μορφών (μυς και ρούχα). Οι εγχάραξεις αυτές αφαιρούν το μαύρο χρώμα και αποκαλύπτουν το χρώμα του πηλού.
- Διάφορες μικρολεπτομέρειες αποδίδονται με επίθετο **λευκό χρώμα** που συνίσταται από πολύ καθαρό αραιωμένο πηλό. Λευκό χρησιμοποιείται και για την απόδοση του δέρματος των γυναικών.
- Το μεγαλύτερο μέρος των αγγείων που έχουν βρεθεί στην Αμάρυνθο ανήκουν στον μελανόμορφο ρυθμό. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ανακάλυψη του αποθέτη με τα αφιερώματα στο εσωτερικό του ναού για τον οποίο μιλήσαμε παραπάνω. Ο αποθέτης χρονολογείται στην εποχή των μελανόμορφων αγγείων.
- Ο μελανόμορφος ρυθμός ξεκινά σταδιακά να αντικαθίσταται από τον λεγόμενο **ερυθρόμορφο**, ο οποίος κάνει την εμφάνισή του το 530 π.Χ.
- Η αλλαγή δεν έγινε μονομιάς και οι δύο ρυθμοί συνυπήρχαν για μια περίοδο περίπου 50 ετών. Ορισμένα αγγεία αυτής της περιόδου, τα λεγόμενα «δίγλωσσα», φέρουν μελανόμορφη παράσταση στη μία όψη και ερυθρόμορφη στην άλλη.
→ π.χ. Ο Αχιλλέας και ο Αίας παίζοντας πεσσούς

Τα ερυθρόμορφα αγγεία

- Ο ερυθρόμορφος ρυθμός κάνει την εμφάνισή του μεταξύ 530-525 π.Χ.
- Με την τεχνοτροπία αυτή οι μορφές αφήνονται άβαφες και έτσι έχουν το κόκκινο χρώμα του πηλού, ενώ το περίγραμμα των μορφών και το φόντο (βάθος) ζωγραφίζεται με μαύρο χρώμα.
- Εν συντομία, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο ερυθρόμορφος ρυθμός είναι το αντίθετο του μελανόμορφου.
- Στη συνέχεια, οι ανατομικές λεπτομέρειες και οι λεπτομέρειες των ενδυμάτων ζωγραφίζονται με μαύρο χρώμα χρησιμοποιώντας ένα πολύ λεπτό πινέλο με μία τρίχα
- Το πινέλο αυτό επιτρέπει τη σχεδίαση λεπτομερειών με πολύ μεγάλη ακρίβεια, χωρίς να υπάρχει πλέον η ανάγκη εγχάραξης.
- Το μεγαλύτερο μέρος της ερυθρόμορφης παραγωγής την εποχή αυτή προέρχεται από την Αττική, η οποία έκανε εξαγωγές σε όλη την Ελλάδα αλλά και στην Ιταλία, ιδιαίτερα στην Ετρουρία.
- Στην Αμάρυνθο
 - Έχουν έρθει στο φως λιγοστά ερυθρόμορφα αγγεία (πχ. βλ. διαφάνεια)
 - Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως κανένα τέτοιο αγγείο δεν βρέθηκε στον αποθέτη κάτω από το ναό, αφού ο ερυθρόμορφος ρυθμός δεν είχε κάνει ακόμη την εμφάνισή του τότε.

Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τη χρήση ενός αγγείου;

- Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την χρήση ενός αγγείου;
 - Τα ονόματα των αγγείων συχνά μας δίνουν στοιχεία για τη μορφή ή τη λειτουργία τους (πόση, αποθήκευση, σερβίρισμα κ.λπ.). Τα περισσότερα από τα ονόματα που χρησιμοποιούνται για τα αρχαία αγγεία είναι τα αρχαία ονόματα που αναφέρονται στις γραπτές πηγές.

Π.χ. Οινοχόη : από το αρχαίο «οἶνος», που σημαίνει κρασί και το χέω : χύνω → αυτή που χύνει το κρασί

Π.χ. Υδρία: από το αρχαίο ὕδωρ, που στα αρχαία σημαίνει νερό

Π.χ. Λουτροφόρος: από τις λέξεις «λουτρόν», που σημαίνει μπάνιο, και «φέρω» → λουτροφόρος = αυτή που μεταφέρει το νερό για το μπάνιο.
 - Μερικές φορές, η ίδια η διακόσμηση (οι παραστάσεις) στα αγγεία δείχνουν πώς αυτά χρησιμοποιούνταν. Μερικά παραδείγματα :

«Μετάλλιο» ερυθρόμορφης κύλικας: αναπαριστά ένα νεαρό άνδρα που παίρνει κρασί με μία οινοχόη μέσα από ένα κρατήρα, για να το σερβίρει στην συνέχεια στην κύλικά του. Καθόλου τυχαία, η παράσταση αυτή βρίσκεται στον πυθμένα μιας κύλικας, ενός αγγείου πόσης που συναντάται σε συμπόσια.

Μελανόμορφη υδρία: Γυναίκες φέρνουν νερό από το πηγάδι χρησιμοποιώντας αγγεία με 3 λαβές, τις λεγόμενες υδρίες

Οι κρατήρες φέρουν συχνά παραστάσεις πολεμιστών ή ηρωικών πράξεων, και επομένως πρέπει να συνδέονται με τον ανδρικό κόσμο, όπως συνέβαινε και με τα συμπόσια.

Οι λουτροφόροι διακοσμούνται συχνά με σκηνές θρηνωδών → μας δείχνουν ότι χρησιμοποιούνταν κυρίως σε ταφικά πλαίσια. Γνωρίζοντας πως χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά νερού, μπορούμε λοιπόν να κατανοήσουμε πως τα αγγεία αυτά μπορεί να χρησιμοποιούνταν σε τελετουργίες ιερού εξαγνισμού, για παράδειγμα για τον τελετουργικό καθαρισμό του σώματος του νεκρού τη στιγμή του θανάτου, ο οποίος αναφέρεται και στις γραπτές πηγές

Οι λήκυθοι λευκού βάθους συχνά εικονίζουν σκηνές γύρω από τον τάφο → μας δείχνουν ότι χρησιμοποιούνταν κυρίως σε ταφικά πλαίσια.

Η εικονογραφία

- Ένας από τους λόγους που τα μελανόμορφα και τα ερυθρόμορφα αγγεία είναι τόσο δημοφιλή σήμερα, είναι ο ανταγωνισμός των αρχαίων κεραμικών και ζωγράφων ώστε να φτιάξουν τα πιο όμορφα αγγεία. Για να μπορούν να τα ξεχωρίσουν, τόσο οι κεραμείς όσο και οι αγγειογράφοι, συχνά υπέγραφαν τα αγγεία τους, όπως ένας ζωγράφος υπογράφει έναν πίνακα.²
- Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους, μεταξύ του 6ου και του 4ου αιώνα, παρήχθη ένας τεράστιος αριθμός μελανόμορφων και ερυθρόμορφων αγγείων.
- Οι παραστάσεις σε αυτούς τους τύπους αγγείων μπορούν να χωριστούν σε 2 διακριτές ομάδες:
 - Μύθοι και ηρωικές ιστορίες (όπως ο Αχιλλέας και ο Αίας που παίζουν πεσσούς).
 - Σκηνές από την καθημερινή ζωή (γαμήλιες και νεκρικές τελετές, αγροτικές εργασίες, εργαστήρια, γυναικείες δραστηριότητες, εκπαίδευση των παιδιών, αθλητικοί και μουσικοί αγώνες κ.λπ.).
- Αυτές οι εικόνες είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς μας δίνουν πληροφορίες για μια περίοδο από την οποία ελάχιστα κείμενα έχουν διασωθεί. Δεν πρέπει φυσικά να ξεχνάμε ότι οι εικόνες αυτές δεν είναι πάντοτε άμεσα κατανοητές. Επομένως, πρέπει να μάθετε πώς να τις περιγράφετε και να τις «διαβάζετε», ώστε να μπορείτε στη συνέχεια να τις ερμηνεύετε [→ δείτε τις προαιρετικές διαφάνειες για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την «ανάγνωση» των εικόνων].

² Φαίνεται, ωστόσο, ότι οι αγγειογράφοι δεν είχαν την ίδια φήμη με τους γλύπτες ή τους ζωγράφους. Οι λογοτεχνικές πηγές σιωπούν σχετικά με την κεραμική παραγωγή, η οποία θεωρούνταν μάλλον μια απλή τέχνη. Τα αγγεία παράγονταν σε πολύ χαμηλότερες τιμές από ότι τα γλυπτά. Αν και ορισμένα αριστουργήματα της αθηναϊκής κεραμικής πρέπει να ήταν ακριβά, τα αγγεία γενικά παρέμεναν προσιτή για (σχεδόν) όλους τους πολίτες.

Μια μελέτη περίπτωσης: το ιερό της Αρτέμιδος

- Όπως μπορείτε να δείτε, η κεραμική είναι ένα πολύ πλούσιο επιστημονικό πεδίο.
- Στο ιερό της Αμαρυσίας Αρτέμιδος έχουν βρεθεί πολλά θραύσματα κεραμικής αλλά και ακέραια αγγεία.
- Τα περισσότερα ακέραια αγγεία έρχονται από τον αποθέτη του ναού
- Τα κεραμικά αντικείμενα μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα αν τα μελετήσουμε μέσα στο αρχαιολογικό πλαίσιο από το οποίο προέρχονται. Έτσι, μέσα από τα ευρήματα του αποθέτη θα δούμε τι είδους κεραμική ανακαλύπτεται μέσα σε ένα ιερό.
- Κατά τη διάρκεια της άσκησης θα μάθουμε :
 - Πότε χρονολογείται η κεραμική
 - Ποια ήταν η χρήση των κεραμικών αντικειμένων που βρέθηκαν στο ιερό
 - Γιατί βρίσκουμε αυτά τα αντικείμενα στα ιερά
 - Τι παραστάσεις είναι ζωγραφισμένες πάνω τους και ποια η πιθανή σχέση τους με τη θεά Άρτεμη

Ώρα για παιχνίδι !

1. Ξεκινήστε **συγκολλώντας** το αγγείο
2. Συγκρίνοντας το σχήμα του αγγείου σου με τα σχέδια που υπάρχουν στον φάκελο, προσπάθησε να βρεις το όνομα του **σχήματος** του αγγείου σου.
3. Εάν το αγγείο σου έχει εικονιστικές παραστάσεις, προσπάθησε να τις **ερμηνεύσεις**. Κατά τη γνώμη σου, τι αναπαριστά το αγγείο;
4. Με βάση τη διακόσμησή του, προσπάθησε να χρονολογήσεις το αγγείο σου. Τα παράλληλα που θα βρεις στο Φάκελο Πληροφοριών θα σε βοηθήσουν στη χρονολόγηση! Σημείωση: Δεν χρειάζεται να δώσεις μια συγκεκριμένη χρονολόγηση, παρά μόνον ένα γενικότερο εύρος.
5. Τέλος, σκέψου ποια μπορεί να ήταν η **χρήση** αυτού του αγγείου στο πλαίσιο ενός ιερού;

Συμπεράσματα

- Τα αγγεία που συγκολλήθηκαν είναι κυρίως αγγεία για το συμπόσιο, τα οποία χρησιμοποιούνταν για την κατανάλωση κρασιού και φαγητού.
- Το ιερό της Αρτέμιδος στην Αμάρυνθο ήταν ένα από τα **μεγαλύτερα ευβοϊκά ιερά** του οποίου η επιρροή ξεπερνούσε τα σύνορα της Εύβοιας. Οι γραπτές πηγές μας μιλούν για τους μεγάλους διαγωνισμούς που λάμβαναν χώρα στο ιερό, οι οποίοι συγκεντρώναν αθλητές, μουσικούς και καλλιτέχνες από ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο.
- Κατά τη διάρκεια αυτών των αγώνων, διοργανώνονταν διάφορες τελετουργίες προς τιμήν της θεάς. Ανάμεσα τους οι θυσίες ζώων, αλλά και τα συμπόσια όπου καταναλωνόταν το κρέας των θυσιαζόμενων ζώων.
- Για το λόγο αυτό, στα ιερά βρίσκονται κυρίως αγγεία που σχετίζονται με το συμπόσιο. Τα πιο δημοφιλή από αυτά είναι τα **αγγεία πόσης**, που προορίζονταν για την κατανάλωση του κρασιού:
 - Αμφορείς (για τη μεταφορά και την αποθήκευση του κρασιού)
 - Κρατήρες (για την ανάμιξη του κρασιού με το νερό)
 - Κύλικες (για την πόση)
→ Κύλικα : κάποιες αναπαραστάσεις στα αγγεία μας βοηθούν να κατανοήσουμε τα αρχαία παιχνίδια και έθιμα. Ένα παράδειγμα είναι ο **κότταβος**, παιχνίδι επιδεξιότητας που παιζόταν στα συμπόσια, κατά το οποίο οι συμμετέχοντες προσπαθούσαν να εκσφενδονίσουν την τελευταία γουλιά του κρασιού τους στον κρατήρα.
- Στα ιερά βρίσκουμε επίσης αγγεία τα οποία οι πιστοί **αφιέρωσαν** στους θεούς. Ως αφιέρωμα μπορεί να θεωρηθεί και το ίδιο το αγγείο, αλλά και το περιεχόμενό του. Ενδεικτικά αναφέρουμε
 - αγγεία για αρώματα ή έλαια, όπως οι αρύβαλλοι
 - Πήλινα ομοιώματα ροδιών, τα οποία συμβολίζουν τη γονιμότητα
- Άλλα αγγεία που βρίσκονται στα ιερά είχαν **τελετουργική χρήση** (π.χ. οι φιάλες για την προσφορά χοών στους θεούς).
- Αμάρυνθος :
 - Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών βρέθηκε ένας μεγάλος αποθέτης (λάκκος αφιερωμάτων) με μεγάλο αριθμό αγγείων του 6ου αι. π.Χ.
 - Στον αποθέτη δεν βρέθηκαν ερυθρόμορφα αγγεία, δείχνοντας πως αυτός σφραγίστηκε πριν την εμφάνιση αυτού του ρυθμού.
- Η ανακάλυψη αυτού του αποθέτη είναι ιδιαίτερα σημαντική. Καθώς, μέχρι πρόσφατα, κανείς δεν γνώριζε την τοποθεσία του ναού της Αρτέμιδος, οι αρχαιοκάπηλοι δεν τον είχαν βανδαλίσει και όλα του τα αντικείμενα βρέθηκαν σε εξαιρετική κατάσταση διατήρησης.
- Οι εικονιστικές παραστάσεις στα μελανόμορφα και στα ερυθρόμορφα αγγεία της Αρχαϊκής και Κλασικής περιόδου που βρίσκονται στα ιερά, συχνά σχετίζονται με την θεότητα που λατρεύεται σε αυτά.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα αντικείμενα του εργαστηρίου

Είναι σημαντικό να τονίσουμε στους μαθητές ότι θα δουλέψουμε με πιστά αντίγραφα αρχαίων αντικειμένων, τα οποία είναι και αυτά ιδιαίτερα πολύτιμα. Η κατασκευή τους είναι πολύ χρονοβόρα και απαιτεί μεγάλη εμπειρία. Για τα περισσότερα αντίγραφα χρησιμοποιείται η ίδια τεχνική κατασκευής και ζωγραφικής, όπως γινόταν για τα αρχαία αντικείμενα.

Γιατί χρησιμοποιούμε αντίγραφα ; Πού βρίσκονται τα πρωτότυπα αντικείμενα;

- Τα ίδια τα αρχαία αντικείμενα είναι ιδιαίτερα εύθραυστα. Οι αρχαιολόγοι τα παίρνουν στα χέρια τους μόνο με ιδιαίτερη προσοχή, φορώντας γάντια.
- Όλα τα ευρήματα από την Αμάρυνθο βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας. Όπως όλα τα αρχαία αντικείμενα που βρίσκονται σε ανασκαφές στην Ελλάδα, τα αντικείμενα αυτά αποτελούν ιδιοκτησία του Ελληνικού Κράτους. Στο παρελθόν, πολλά αρχαία ελληνικά αντικείμενα κλάπηκαν ή πουλήθηκαν, με αποτέλεσμα να βρεθούν σε διάφορες άλλες χώρες. Για το λόγο αυτόν, η Ελλάδα έχει πλέον πολύ αυστηρούς νόμους για την εξαγωγή τους από τη χώρα.
- Τα αρχαία αντικείμενα μεταφέρονται εκτός Ελλάδας μόνο για σοβαρούς λόγους, όπως για παράδειγμα για περιοδικές εκθέσεις που λαμβάνουν χώρα σε μουσεία.

Τα αντικείμενα

Όλα τα κεραμικά που χρησιμοποιούνται στο εργαστήριο είναι αντίγραφα πρωτοτύπων. Καθώς οι μαθητές δεν έχουν τα εργαλεία για να χρονολογήσουν τα αγγεία με απόλυτη ακρίβεια, η χρονολόγηση που δίνεται για κάθε αγγείο αντιστοιχεί στο ευρύτερο χρονολογικό εύρος που θα μπορέσουν να προσδιορίσουν, με βάση τις πληροφορίες που τους έχουν δοθεί.

Όπου είναι γνωστό, δίνεται επίσης η χρονολογία του πρωτοτύπου.

Όνομα :

Τεχνική :

Χρονολόγηση :

Χρήση :
